

معاونت امور توانبخشی

**دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان
(غیر دولتی روزانه آموزشی و توانبخشی معلولان جسمی حرکتی)**

۱۳۹۶

دستورالعمل شرایط و ضوابط اختصاصی مراکز توانبخشی معلولان
(غیردولتی روزانه آموزشی و توانبخشی معلولان جسمی حرکتی)
(ظرفیت ۵۰ نفر)

مقدمه

نظر به اینکه بر اساس قانون تشکیل سازمان بهزیستی و بند ۹ ماده ۲۶ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت مصوب ۸۰/۱۱/۲۷ مجلس شورای اسلامی، صدور پروانه فعالیت برای ایجاد مراکز توانبخشی با هدف گسترش و ارتقاء سطح کیفی ارائه خدمات آموزشی، توانبخشی، مراقبتی به گروه هدف در جهت نیل به توانمندسازی آنان و کاهش تصدی گری دولت، بر عهده سازمان بهزیستی کشور می باشد، این دستورالعمل در اجراء قوانین فوق، با هم اندیشی متخصصان و کارشناسان مرتبط در سازمان بهزیستی کشور، بهزیستی استان ها، انجمن مراکز غیردولتی توانبخشی و انجمن های علمی، در سال ۱۳۹۶ بازنگری و تنظیم شده و پس از تصویب در شورای مدیران حوزه توانبخشی، به منظور اجراء ابلاغ می گردد.

ماده ۱

تعاریف

۱-۱- معلول (توانخواه) دارای اختلال جسمی حرکتی

به فردی اطلاق می شود که در سیستم عصبی، عضلانی و اسکلتی با علل مادرزادی و یا اکتسابی دچار اختلال می باشد و مشکلات حرکتی و پوسچرال ناشی از اختلال به دنبال فقدان و یا عدم کارایی در ساختار تشریحی اندام ها، تنه و ستون فقرات موجب محدودیت در انجام امور شخصی، فعالیت های زندگی و تکالیف اجتماعی وی می گردد.

۱-۲- مرکز غیردولتی روزانه آموزشی توانبخشی معلولان جسمی حرکتی

مرکزی است که توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی با کسب مجوز از سازمان بهزیستی، به منظور فراهم آوردن مجموعه کاملی از خدمات توانبخشی و آموزشی مورد نیاز افرادی که دچار معلولیت جسمی حرکتی شده اند، طراحی شده است.

شرایط تخصصی متقاضی و مسئول فنی

۲-۱: شرایط تخصصی متقاضی:

- دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی پزشکی و یا کارشناسی ارشد در رشته های فیزیوتراپی، کاردرمانی، ارتوپدی فنی، مشاوره و مدیریت توانبخشی از دانشگاه های مورد تایید وزارت علوم تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، با معدل حداقل ۱۵ در دو مقطع تحصیلی متوالی
- سابقه کار مرتبط با توانخواهان جسمی حرکتی حداقل به مدت ۲ سال

۲-۲: شرایط تخصصی مسئول فنی:

- دارا بودن حداقل مدرک تحصیلی پزشکی و یا کارشناسی ارشد در رشته های طب فیزیکی و توانبخشی و یا دکترای عمومی، کارشناسی در رشته های فیزیوتراپی یا کاردرمانی از دانشگاه های مورد تایید وزارت علوم تحقیقات و فناوری یا وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، با معدل حداقل ۱۵ در دو مقطع تحصیلی متوالی
- سابقه کار مرتبط با توانخواهان جسمی حرکتی حداقل به مدت ۲ سال

تبصره ۱: متخصصین طب فیزیکی و توانبخشی جهت مسئولیت فنی مرکز مذکور از اولویت برخوردار خواهند بود.

تبصره ۲: در مناطق محروم از نیروی انسانی، جانشین مسئول فنی می تواند کارشناس گفتاردرمانگری و یا ارتوپدی فنی باشد.

تبصره ۳: برای افرادی که پیش از ابلاغ این دستورالعمل و بر مبنای مفاد دستورالعمل های پیشین موفق به اخذ پروانه های موافقت اصولی و مسئول فنی گردیده اند، شرایط مندرج در دستورالعمل های زمان اخذ مجوز، جاری خواهد بود.

ضوابط پذیرش و شرایط ترخیص

۳-۱- ضوابط پذیرش

توانخواهان جسمی حرکتی که به دنبال آسیب های ارتوپدی (نظیر بیماریهای مفصلی، استخوانی، بافت همبند، عضلانی در اندام ها و ستون فقرات دچار آسیب شدند و نیز بدشکلی ها با علل مادرزادی نظیر (عدم تشکیل اندام ها و انگشتان و ...) و یا اکتسابی (نظیر ضربه، شکستگی و قطع عضو و ...) و یا اختلالات نورولوژیک، قبل از پایان مراحل رشد، نظیر (فلج مغزی، اختلالات رشدی - عصبی، ژنتیکی، متابولیک و ...) یا بعد از پایان مراحل رشد نظیر (سکته مغزی، پارکینسون، MS، صدمات به مغز و نخاع و هرگونه پیامد حرکتی ناشی از صدمه یا آسیب در CNS، PNS و سیستم اتونوم و ...) که باعث محدودیت در عملکرد و مشارکت فرد شود. در آسیب های نورولوژیک قبل از پایان مراحل رشد اولویت حضور توانخواهان با توجه به حضور نیروهای توانبخشی بیشتر و تخصصی تر با

مراکز جسمی حرکتی است. ولی در آسیب های بعد از پایان مراحل رشد ضوابط پذیرش با توجه به اهداف عملکردی که خانواده برای توانخواه دارند و نیز معلولیت غالب در کمیسیون بررسی می شود.

۲-۳: شرایط ترخیص

- رسیدن به سطحی از توانمندی جسمی و روانی لازم برای داشتن مشارکت فعال در خانواده و جامعه
- فراهم بودن بستر مناسب در خانواده و جامعه جهت تداوم توانبخشی و برقراری ارتباط موثر و مداوم با فرد
- فراهم بودن شرایط تداوم مشارکت فعال از طریق ارجاع به کارگاه های تولیدی حمایتی
- فراهم بودن شرایط تداوم مشارکت فعال از طریق اشتغال

تبصره ۱: ترخیص از مراکز توانبخشی به تشخیص تیم توانبخشی مرکز به سرپرستی و تایید مسئول فنی خواهد بود.
تبصره ۲: در صورت رضایت خانواده و مراجع برای ترخیص و یا عدم تمایل به ادامه حضور در مرکز، با اطلاع ستاد بهزیستی شهرستان، ترخیص امکان پذیر است.

تبصره ۳: با توجه به این امر که اثربخشی خدمات توانبخشی حداقل در بازه زمانی ۹ ماهه رخ می دهد، لذا ترخیص بدون تایید مسئول فنی مرکز در بازه زمانی فوق با موافقت کمیته توانبخشی به قطع یارانه فرد طی یک سال و تعلق آن به فرد پشت نوبت منجر خواهد شد.

ماده ۴

فرایند ارائه ی خدمات در مرکز

پس از طی مراحل پذیرش، فرایند ارائه ی خدمات در مرکز به ترتیب ذیل صورت می پذیرد:

- ارزیابی تخصصی اولیه توسط اعضای تیم توانبخشی
- تشکیل پرونده ی تخصصی (توانبخشی و آموزشی)
- تعیین اهداف توانبخشی فرد، به منظور توانمندسازی، جبران محدودیت های عملکردی و دستیابی وی به سطح بالاتری از مشارکت در زندگی فردی و اجتماعی و نهایتاً افزایش کیفیت زندگی؛ در یک بازه ی زمانی مشخص- توسط تیم تخصصی- در جلسه ی گروهی
- تدوین و طراحی برنامه ی توانبخشی، منطبق با اهداف فوق و با مشخص شدن شرح وظایف هر یک از اعضای تیم
- اجرای برنامه ی آموزشی و توانبخشی و ثبت کلیه ی اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات پیگیری در پرونده ی تخصصی
- برگزاری جلسات **Case Conference** به صورت هر سه ماه یک بار- با حضور مربیان و کلیه افراد تیم توانبخشی و بررسی نتایج ارزیابی های دوره ای، به منظور مشخص شدن وضعیت پیشرفت و یا پسرفت فرد در روند توانبخشی و تعریف مجدد برنامه ی فوق در صورت پسرفت فرد
- ضبط و ذخیره فیلم جلسات ارزیابی های اولیه و دوره ای (هر ۶ ماه) به صورت الکترونیک (لوح فشرده، هارد و ...) برای مشخص شدن روند توانبخشی فرد

- آماده سازی فرد و خانواده جهت دستیابی به سطوح بالاتر

تبصره: در صورت نیاز توانخواه و یا خانواده وی به جلسه Case Conference دعوت شوند.

ماده ۵

خدمات آموزشی، توانبخشی

- ارائه خدمات توانبخشی (فیزیوتراپی، کاردرمانی و ....) مورد نیاز هر فرد تا رسیدن به حداکثر سطح عملکرد
- مشاوره روانشناسی و بررسی مشکلات روحی روانی فرد و خانواده و برقراری حمایت های لازم روانی و اجتماعی
- ارائه خدمات آموزشی نظیر آموزش فعالیت های روزمره زندگی، مهارت های خودیاری، انتقال و سایر مراقبت های فردی لازم
- آماده سازی توانخواهان و آموزش آنان جهت استفاده از وسایل کمک توانبخشی (ویلچر، عصا، واکر و ....)
- آموزش حرفه ای متناسب با سطح آسیب نظیر آموزش رایانه، فعالیت های هنری و ....
- آموزش خانواده و مراقبین در زمینه های مرتبط با توانبخشی فرد
- مشاوره تغذیه ای با در نظر گرفتن شرایط جسمی و فیزیولوژیک فرد
- ارائه خدمات تخصصی توانبخشی تکمیلی در منزل (مطابق شیوه نامه ابلاغی)

تبصره ۱: افراد تیم توانبخشی مرتبط با موضوع ملزم به ارزیابی شیوه غذاخوردن، بررسی مشکلات و اختلالات موجود، تجویز وسایل کمکی و ارائه آموزش های لازم در خصوص وضعیت بدنی مطلوب به گروه هدف در ساعت تغذیه می باشند.

تبصره ۲: ساعت فعالیت در این مراکز (و نه لزوما حضور توانخواه در مرکز) ساعت ۸ صبح الی ۱۳ و روزهای پنجشنبه از ساعت ۸ صبح الی ۱۲ می باشد.

تبصره ۳: این مراکز در صورت نیاز و با هماهنگی سازمان بهزیستی می توانند در شیفت بعدازظهر نیز ارائه ی خدمت نمایند. ساعت کار در شیفت بعداز ظهر ۱۳ تا ۱۸ می باشد.

تبصره ۴: فعالیت بعدازظهر مراکز می تواند ادامه فعالیت شیفت صبح و یا فعالیتی با موضوع فعالیت های صبح و با مجوز سازمان های ذیربط باشد.

تبصره ۵: در صورت وجود ظرفیت خالی یارانه ای در شیفت صبح، مرکز می تواند با رعایت کلیه ضوابط و مقررات و ساعات کاری حاکم بر شیفت صبح، نسبت به پذیرش توانخواه یارانه بگیر در شیفت بعدازظهر اقدام نماید.

تبصره ۶: یارانه کامل در هرماه (در صورت تامین از سوی سازمان) به ازای حداقل حضور ۱۲ روزه و برخورداری توانخواه از خدمات مرکز، تعلق خواهد گرفت.

تبصره ۷: ارائه ی حداقل ۳ ساعت خدمات آموزشی و توانبخشی به توانخواهان، در هر روز، مورد انتظار است.

تبصره ۸: سرو میان وعده ی با کیفیت (مطابق شیوه نامه ابلاغی از سوی سازمان) برای خدمت گیرندگان شیفت صبح و عصر، الزامی است.

تبصره ۹: شیرخواران و کودکان کمتر از سه سال از تبصره ۷ استثناء می باشند.

نیروی انسانی

۱-۶: نیروی انسانی تخصصی

- مسئول فنی: بصورت تمام وقت
- کارشناس فیزیوتراپی: یک نفر تمام وقت
- کارشناس کاردرمانی: یک نفر تمام وقت
- کارشناس گفتاردرمانی: یک نفر پاره وقت دو روز در هفته
- کارشناس روان شناسی بالینی: یک نفر پاره وقت دو روز در هفته
- کارشناس تغذیه: یک نفر هر شش ماه یک بار
- مربی آموزشی: دو نفر تمام وقت
- مربی امور هنری، ورزشی یا بازی: هفته ای ۸ ساعت

تبصره ۱: ارجاع توانخواه در بدو پذیرش به مطب پزشک عمومی (به منظور چک کردن وضعیت سلامت توانخواه) الزامی است.

تبصره ۲: هریک از نیروی انسانی تخصصی در صورت انطباق شرایط با مسئول فنی، می تواند به عنوان مسئول فنی معرفی شود.

تبصره ۳: مربی آموزشی در صورت گذراندن دوره ی هنری مصوب سازمان بهزیستی کشور می توانند به طور همزمان به عنوان مربی هنری انجام وظیفه نمایند.

تبصره ۴: با نظر و هماهنگی معاونت توانبخشی استان و بسته به شرایط خدمت گیرندگان مرکز، امکان جایگزین کردن بخشی از زمان موظف حضور فیزیوتراپیست با زمان حضور کاردرمانگری دیگر و خدمات کاردرمانی وجود دارد.

۲-۶: نیروی انسانی غیر تخصصی

- خدمه دو نفر

تبصره ۱: تعداد کارکنان پیشنهادی در این دستورالعمل مربوط به مرکز با ظرفیت ۵۰ نفر توانخواه بوده و لذا در مراکز با ظرفیت بالاتر و یا پایین تر به نسبت باید تعداد نیروی انسانی مشخص گردد.

تبصره ۲: کلیه کارکنان هر مرکز موظف به شرکت در دوره های آموزشی مرتبط که از سوی سازمان بهزیستی کشور مشخص می شود، خواهند بود.

شرح وظایف نیروی انسانی

۷-۱- کارشناس فیزیوتراپی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- تشکیل جلسات درمانی بصورت حداقل یک جلسه در هفته برای هر توانخواه
- هدایت خاصیت انعطاف پذیری سیستم عصبی (نوروپلاستیستی) در جهت صحیح
- بهبود انعطاف پذیری در مفاصل (جهت جلوگیری از کوتاهی های عضلانی و خشکی مفاصل به علت بی حرکتی)
- ارزیابی قدرت عضلات اندام ها به صورت فعال، به منظور ارتقا فرد از یک سطح پایین تر به سطح بالاتر
- آموزش های حرکتی و تمرینات متمرکز
- آموزش وضعیت های صحیح ایستادن و راه رفتن به فرد و خانواده ی وی
- ارزیابی حسی و به کار گیری تکنیک های بازگشت حسی
- آموزش نحوه انجام تمرینات عملکردی با توجه به شرایط فرد
- تنظیم یک برنامه منظم جهت افزایش هماهنگی و تعادل میان گروه های عضلانی در وضعیت های مختلف که با توجه به شرایط و پیشرفت فرد تغییر می یابد.
- آموزش توانخواهان در خصوص نحوه استفاده از وسایل کمک توانبخشی (ویلچر، عصا، واکر و ...)

۷-۲- کارشناس کاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی حسی و حرکتی و تعیین پیش آگهی، هدف و برنامه درمانی، ثبت دقیق جلسات درمانی و ارزشیابی دوره ای توانخواهان
- تشکیل جلسات درمانی بصورت حداقل دو جلسه در هفته برای هر توانخواه
- بهبود توانایی های حسی حرکتی
- بازآموزی مهارت های مورد نیاز برای انجام فعالیت های روزمره مانند نظافت شخصی، آماده کردن غذا و ...
- مشاوره و انجام اقدامات و تمهیدات لازم جهت انطباق فرد با وضعیت جدید در محل زندگی و کار باشد.
- اقدامات کاردرمانی ذهنی برای پرورش و تقویت توانایی های پایه شناختی توانخواهان بویژه در آسیب های وارده به CNS
- آموزش استراتژی های جبرانی در انجام فعالیت ها
- برنامه ریزی حرکتی برای توانخواه و شکستن فعالیت ها به اجزای کوچکتر و آموزش ترتیب و توالی حرکات
- کمک به فرد در توسعه و استفاده از اوقات فراغت خود به منظور ارتقاء سلامت، استقلال آن ها، و کیفیت زندگی آن ها.

- آموزش به خانواده به منظور پیگیری اقدامات درمانی در منزل
- ارائه ی مشاوره در زمینه تهیه اسپیلنت و وسایل کمک توانبخشی

۳-۷- کارشناس گفتاردرمانی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ثبت دقیق جلسات درمانی و ارزشیابی دوره ای توانخواهان
- ارزیابی حواس، ارزیابی ویژگی های ساختاری عملکردی منطقه دهانی، ارزیابی ویژگی های رفتاری، مهارت های دیداری و شنیداری، ویژگی های شناختی، ویژگی های زبانی و گفتاری و رفع اختلالات موجود در زمینه های مذکور جهت زبان آموزی و تسهیل گفتار
- ارزیابی اختلالات بلع و ارائه ی برنامه درمانی
- ارائه خدمات مرتبط با رفع مشکلات تنفسی و کنترل آبریزش دهان
- مشاهده ی وضعیت تغذیه توانخواهان در مرکز و رفع نواقص

۴-۷- کارشناس روانشناسی بالینی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- تشکیل پرونده، نوشتن شرح حال و تاریخچه، تعیین اهداف و برنامه درمانی آموزشی برای هریک از افراد دریافت کننده ی خدمت
- ثبت گزارشات و نتایج مداخلات درمانی (مستندسازی اقدامات در پرونده)
- ارزیابی بالینی
- همکاری با تیم توانبخشی در تدوین طرح توانبخشی فرد
- مصاحبه و مشاوره با فرد و خانواده
- انتقال تجربت توانخواهان موفق به سایر توانخواهان از طریق برگزاری جلسات مشترک گروه درمانی
- آموزش مهارت های زندگی به فرد و خانواده (مهارت های برقراری ارتباط، حل مسئله، مقابله با فشار روانی، مدیریت بحران و .....)
- هدایت و ارجاع خانواده ها و یا توانخواهان به مراکز مشاوره ژنتیک تحت نظارت سازمان (از طریق ارائه معرفی نامه برای برخورداری از خدمت ویزیت ژنتیک به صورت رایگان)
- هدایت و ارجاع خانواده های کودکان واجد شرایط و در سنین پیش دبستانی، برای حضور در مهد و یا کلاس های پیش دبستانی و دریافت خدمات (یک روز در هفته) مطابق شیوه نامه ابلاغی

۵-۷: مربی آموزشی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل

- اجرای برنامه های آموزشی و توانبخشی تدوین شده توسط تیم تخصصی، تحت نظارت کارشناسان مربوطه
- ارائه ی فعالیت های مناسب برای توانخواهان در راستای اهداف توانبخشی
- ثبت و گزارش اقدامات و نتایج حاصله

۶-۷- مربی امور هنری، ورزشی یا بازی

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارزیابی و کشف استعدادهای هنری هریک از توانخواهان در شاخه های هنرهای نمایشی، تجسمی، موسیقایی
- تدوین برنامه آموزشی در شاخه های هنری فوق الذکر با در نظر گرفتن نیازها، توانمندی، استعداد و علاقمندی آن ها و با مشورت با سایر اعضای تیم توانبخشی
- اجرای برنامه های آموزشی هنری تدوین شده برای هریک از توانخواهان بصورت فردی یا گروهی
- تشکیل پرونده هنری برای هریک از توانخواهان و درج گزارش ماهیانه

۷-۷: کارشناس تغذیه

- حضور در مرکز منطبق با دستورالعمل
- ارزیابی تخصصی
- تنظیم برنامه ی غذایی متناسب
- آموزش خانواده ی توانخواهان در زمینه برنامه ی غذایی مناسب و وضعیت محیطی و بدنی مطلوب فرد در زمان تغذیه
- تشکیل پرونده و ثبت اقدامات، نتایج حاصله و اقدامات لازم جهت پیگیری

ماده ۸

فضای فیزیکی

فضای مرکز باید جهت دسترسی و سهولت تردد توانخواهان کاملا مناسب سازی شده و دارای فضاهای زیر باشد:

- اتاق فیزیوتراپی: با مساحت حداقل ۱۸ متر مربع
- اتاق کاردرمانی و آموزش فعالیت های روزمره زندگی (ADL): با مساحت حداقل ۲۰ متر مربع
- اتاق توانبخشی آموزشی: با مساحت حداقل ۱۲ متر مربع
- اتاق روانشناس بالینی، گفتاردرمانگر و کارشناس تغذیه: با مساحت حداقل ۹ متر مربع
- فضای هنری، ورزشی یا بازی

تجهیزات و لوازم تخصصی

۹-۱: تجهیزات پزشکی و کمک توانبخشی

- تخت معاینه
- ویلچر
- واکر ساده و چرخدار
- انواع عصا

۹-۲: وسایل مورد نیاز توانبخشی (فیزیوتراپی - کاردرمانی)

تجهیزات الکتروتراپی:

Electrical Stimulator (FES+TNS)

تجهیزات مکانوتراپی بر اساس نظر کارشناس مربوطه

تجهیزات کاردرمانی:

- Trau Band
- Hand Exercise
- Standing Table
- Tilt – Board
- Parallel Bar
- Roller
- Ladder
- Weight Cuff
- Wedge

- وسایل آموزش ADL و IADL
- انواع پازل
- تقویت کننده عملکرد اندام فوقانی
- تشک
- پاراوان
- تخت درمان
- توپ CP در سایزهای مختلف
- تجهیزات و موارد مورد استفاده در رویکرد SI
- وسایل ساخت اسپلنت
- تردمیل

تبصره: اتاق کاردرمانی باید مفروش به کف پوش ایمن باشد.

سایر تجهیزات مطابق با نظر کارشناس کاردرمانی و فیزیوتراپی

۹-۲ : وسایل مورد نیاز توانبخشی (فیزیوتراپی - کاردرمانی)